

Sotahistorialliset matkakohteet Suomessa

PETRI J. RAIVO

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto

Raivo, Petri J. (2002). Sotahistorialliset matkakohteet Suomessa (War history sites and sights in Finland). *Terra* 114: 3, 125–136.

Historical places and landscapes connected with wars are one part of the tourist industry that focuses on interpretation and commercialization of the past and its traditions. The commercialization of traditions for tourist purposes is also a part of the production of spatial identity, as resources gained from tradition are always interpreted in a particular place. This paper reviews recent trends in the commercialization of Finnish tourist sites and sights connected with history of the Second World War. A particular focus is on the features related to their marking and commercial redevelopment and to the creation of new places. *Marking* refers to the ways in which sights are rendered visible to the tourist gaze. *Development* refers to the situation in which places that have already been marked are commercialized to meet the needs of the tourist industry. *The creation of new places* is linked to the process of interpreting tradition. This process creates entirely new sights that are in themselves devoid of history but serve as simulcra in this respect.

Petri J. Raivo, Department of Geography, P. O. Box 3000, FIN-90014 University of Oulu, Finland. E-mail: <petri.raivo@oulu.fi>

Sodat ja niihin liittyvät tapahtumat ovat kiinnostaneet matkailijoita kautta aikojen. On esitetty arvioita, että sodankäyntiin ja sotahistoriaan liittyvät kohteet muodostavat nykyisin maailman suurimman yksittäisen matkailullisen nähtävyyssategorian (Smith 1998: 205). Matkailututkimuksessa sotaturismin yhteydessä puhutaan *fataaleista attraktioista* ja erityisesti niin sanotuista *mustista kohteista*, nähtävyyksistä, jotka jollain tapaa liittyvät kuolemaan (Rojek 1993). Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi hautausmaat tai paikat, joissa kuuluisuudet tai suuret ihmisryhmät ovat saaneet surmansa. Mustat kohteet voivat olla myös entisiä taistelulenttiä tai sotamuistomerkkejä. Sotaan ja kuolemaan liittyvää turismia kutsutaan myös *mustaksi turismiksi* (Foley & Lennon 1997) tai *thanaturismiksi* (Seaton 1999).

Varsinaisen sotahistoriallisen turismin katsotaan alkaneen 1800-luvun alkupuolella, jolloin Napoleonin sotiin liittyneitä kohteita alettiin hyödyntää matkailullisesti. Näistä kuuluisin ja suosituin oli Waterloon (1815) taistelupaikka, jonne matkailu alkoi heti Ranskan ja sen kukistaneen liittokunnan välisten sotatoimien päätyttyä (Kostiainen 1997: 296; Seaton 1999: 130). Sotaturismi on kasvanut samalla tavoin kuin muukin matkailu. Uudet, nopeammat kulkuyhteydet (kuten rau-

tatiet) lyhensivät etäisyyksiä, laskivat kustannuksia ja kasvattivat matkailun volyyymia. Esimerkiksi vuonna 1903 yhdysvaltalainen Maryland-rautatieyhtiö arvioi, että pelkästään sen junilla oli kuljettettu 200 000 matkailijaa katsomaan Yhdysvaltain sisällissodan kuuluisaa Gettysburgin (1865) taistelupaikkaa (Linenthal 1993: 92). Nykyisin Gettysburgissa käy vuosittain lähes 1,8 miljoonaa vierasta. Valtavat kävijämäärät ovatkin antaneet aiheutta puhua ”Gettysburgin toisesta taistelusta” (Patterson 1989: 143).

Euroopassa taistelupaikkoihin liittyvä ja yhteiskunnalliset luokkarajat ylittävä massaturismi alkoi vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Varsinkin britit vierailivat sankoin joukoin Ranskassa ja Belgiassa sijaitsevilla taistelupaikoilla ja sotilashautausmailla (Lloyd 1998: 29). Kyseessä ei ollut pelkkä uteliaisuuden ja turistisen mielenkiinnon synnyttämä matkailu vaan taustalla oli varsinkin alkuvaiheessa omaisten ja eloonjääneiden aseveljien halu kunnioittaa sodassa kaatuneiden muistoa (Mosse 1990: 151; Lloyd 1998: 19). Varsinainen taistelupaikkaturismi käynnistyi 1920-luvun loppupuolella, jolloin sotaa kokematon sukupolvi alkoi osoittaa kasvavaa kiinnostusta ensimmäisen maailmansodan tapahtumapaikkoihin (Lloyd 1998: 108).

Kiinnostus sotahistoriallisiin kohteisiin synnytti niihin liittyvän kaupallisen toiminnan. Esimerkiksi Britanniassa julkaistiin vuosina 1919–1921 noin 30 ensimmäisen maailmansodan taistelupaikkojen opaskirjaa (Lloyd 1998: 30). Maksua vastaan matkailijat pääsivät tutustumaan siistittyihin ja kunnostettuihin eturintaman taisteluhautoihin. Myös matkamuistojen myynti saavutti aivan uudet mitat. Kunnostettujen varustusten läheisyydessä kaupiteltiin kypäriä, ammusten hylsyjä ja muita taistelupaikoilta löydettyjä matkamuistoiksi kelpaavia esineitä. Samaan aikaan aloitettiin sotaan liittyvien muistoesineiden massatuotanto (Mosse 1990: 154–155). Rihkaman ja sotamuistojen myynti ei kuitenkaan ollut mitään uutta. Jo Waterloon matkailu oli synnyttänyt sotamuistojen kysynnän, johon paikalliset verstaat olivat nopeasti vastanneet (Seaton 1999: 137).

Toinen maailmansota merkitsi tärkeää turismin rajapyykkiä kahdessakin mielessä. Ensinnäkin sota synnytti lukuisia teknisiä innovaatioita, jotka myöhemmin mahdollistivat nopean ja turvallisen lentoliikenteen mantereelta toiselle. Toiseksi sota tuotti nostalgiaan, muistoihin ja muistotapamisiin liittyvän matkustusmotivaation, joka kasvoi massaturismin mittoihin erityisesti yhdysvaltalaisen veteraanien piirissä (Smith 1998: 204). Veteraaneja ovat seuranneet heidän sukulaisensa ja sotahistoriasta kiinnostuneet harrastajat. Toisen maailmansodan kohteet kiinnostavat yhä matkailijoita. Joka vuosi noin puolitoista miljoonaa vierasta käy Omaha Beachin amerikkalaisella hautausmaalla Normandiassa. Saksan kansallisen matkailuministeriön mukaan noin 40 miljoonaa amerikkalaista haluaa vierailla Saksassa, koska joku heidän perheenjäsenistään on joko palvellut tai kaatunut siellä (Smith 1998: 219).

Sotahistoriallinen matkailu on viime vuosikymmeninä kasvattanut suosiotaan myös Suomessa. Suomi on täynnä sotahistoriallisia muistomerkkejä, vanhoja taistelupaikkoja, puolustusrakennelmien jäännöksiä, rajakiviä, kaatuneiden hautoja ja muita sotahistoriaan liittyviä jälkiä ja jäänteitä. Maassamme on yli 2 300 muistomerkkiä, jälkeä tai rakennelmaa, jotka liittyvät jollakin konkreettisella tavalla sotahistoriaan. Näistä huomattava osa, yli 1 800 kappaletta, on kohteita, joihin liittyy erillinen muistomerkki. Erityisen tärkeäksi muistamisen kohteeksi ovat tulleet toisen maailmansodan vaiheisiin liittyvät tapahtumapaikat. Noin 68 prosenttia (1 230 kpl) kaikista suomalaisista sotamuistomerkeistä liittyy vuosien 1939–1945 tapahtumiin tai seurauksiin. Toinen maailmansota, sen tapahtumat ja muistopaikat ovat oleellinen osa Suomen kansakunnan suurta kertomusta ja kulttuuri-identiteettiä (Haataja 1994: 9),

jossa puolustuseetos on keskeinen kollektiivisen muistin peruspilari (Anttonen 1997).

Tässä artikkelissa analysoin vuosien 1939–1945 vaiheisiin liittyvien suomalaisten sotahistoriallisten matkakohteiden tuotteistamisen viimeaikaisia kehityssuuntia. Erityisesti tarkastelen toiseen maailmansotaan liittyvien kohteiden paikkaidentiteetin matkailulliseen *merkitsemiseen, kehittämiseen ja uudelleen luomiseen* liittyviä ilmiöitä ja erityispiirteitä. Merkitsemisellä tarkoitetaan niitä tapoja, joilla kohteet tehdään näkyväksi turistin katseelle. Kehittämisellä viitataan tilanteeseen, jossa jo aikaisemmin merkityjä paikkoja tuotteistetaan matkailun tarpeisiin. Uuden luominen liittyy perinteen tulkitsemisen prosessiin, jossa tuotetaan kokonaan uusia ja historiattomia, mutta sotahistoriaa simuloivia matkakohteita. Tutkimuksen aineisto pohjautuu museoviraston tutkija Ulla-Riitta Kaupin kanssa kokoamaani sotahistorialliseen paikkatietokantaan, joka sisältää tiedot 1 328 inventoidusta kohteesta sekä niiden historiallisesta ja matkailullisesta merkityksestä. Uusimpien muistomerkkien osalta aineistoa on täydennetty matkailuneuvos Antero Tuomiston (1998) *Suomalaiset sotamuistomerkit* -teoksella, joka sisältää tiedot noin 1 800 erilaisesta sotamuistomerkistä. Artikkelissa mainittujen sotahistoriallisten matkailukohteiden kuvaukset perustuvat vuosina 1997–2002 tehtyihin kenttätöihin.

Suomen sotahistorialliset kohteet osana perinnetmatkailua

Koska sotaturismin attraktiot pohjautuvat pääasiassa menneisyyteen, niitä voidaan pitää eräänä kulttuuri- tai perinnetmatkailun muotona (Foley & Lennon 1997). Sotahistorialliset paikat ja maisemat ovat siten osa laajaa menneisyyden ja perinteen tulkintaan ja tuotteistamiseen liittyvää matkailuteollisuutta. Matkailu- ja virkistysteollisuudessa perinteen tulkitseminen on viimeisten vuosikymmenien aikana koskenut maisemaa, rakennuksia, historiallisia kohteita sekä vanhoja tapoja tai taitoja, jotka sellaisinaan tai hieman muuttuneina ovat siirtyneet menneeltä sukupolvelta toiselle ja jotka voidaan tuotteistaa ja markkinoida osana kulttuurimatkailua (Uzzell 1989a: 3; Herbert 1995: 9). Kyseessä on tavalla tai toisella menneisyyteen liittyvän kohteen matkailullinen tuottaminen, esittäminen ja taloudellinen hyödyntäminen (Schouter 1995: 21) Tässä yhteydessä on myös usein käytetty termiä *perinneteollisuus (heritage industry)* kuvaamaan toiminnan taloudellisia mittasuhteita (Hewison 1987).

Perinneteollisuuden viimeaikainen suosio voidaan osittain selittää kasvaneella vieraantumisen

tunteella. Jälkitekollisen yhteiskunnan muutokset kuten muuttoliike ja kaupungistuminen ovat irrottaneet ihmiset sekä omasta menneisyydestään että sen paikoista (Walsh 1995: 177). Omakohtainen kokemus on korvattu tuotetulla ja tulkitulla kollektiivisella perinteellä, jossa menneisyys nähdään usein yhtenäisenä ja nykyisyydestä eristettynä kokonaisuutena. Esimerkiksi maaseutu, sen historia, tavat ja perinteet, johon kaupunkiin muuttaneilla sukupolvilla ja heidän jälkeläisillään ei enää ole henkilökohtaista kosketuspintaa, voidaan nyt kokea museoiden, maaseutumatkailun ja perinmaisemien kautta (Raivo 1999: 84). Sotahistorian ja siihen liittyvän menneisyyden kokemuksen osalta tilanne on aivan vastaava. Esimerkiksi toisen maailmansodan muistamiseen ja muistoon liittyvä suora kokemuksellinen kontakti on vielä osittain olemassa elossa olevien veteraanien kautta, mutta tilanne muuttuu ratkaisevasti seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana. Varhaisempien sotien osalta tämä yhteys nykyisyyteen on jo katkennut. Sotien muistot ovat muuttuneet tulkituksi ja tuoteistetuksi perinteeksi.

Toiseen maailmansotaan liittyvät museot, miljööt ja taistelupaikat ovat viime vuosikymmeninä houkutelleet vuosittain satojatuhansia matkailijoita Suomessakin. Tähän kehitykseen on useita syitä. Esimerkiksi talvisodan syttymisen ja jatkosodan päättymisen 50-vuotisjuhlallisuuudet vuosina 1989 ja 1994 lisäsivät kiinnostusta lähimenneisyyden sotahistoriaan (Raivo 2000a: 158). Eräs näkyvä tekijä on myös ollut Neuvostoliiton hajoaminen. Suomen julkinen ilmapiiri on vapautunut kommunistisen naapurivaltion katoamisen myötä ja maassamme on 1980-luvun lopulta lähtien keskusteltu toisen maailmansodan syistä ja seurauksista. Eräs tämän keskustelun keskeinen teema on ollut vuoden 1944 kesätaisteluiden uudelleenarviointi (Raivo 2000a: 158, 2000b: 143).

Perinteen suosion syynä on myös kasvanut kiinnostus ja kaipuu nostalgiseen menneisyyteen. Se ilmenee usein haluna paeta nykyisyyttä menneen maailman käsitettävämpään ja hallittavampaan elämäntapaan ja arvoihin. Nostalgia ei siten ole vain kaipuuta menneeseen aikaan ja paikkaan, se on myös kaipuuta menneisyyden sosiaalisiin suhteisiin ja arvoihin, jotka nähdään selkeimpinä ja turvallisempina kuin nykyiset (Lowenthal 1975: 3). Nostalgia ja siihen liittyvä pako kuviteltuun menneisyyteen ovat oleellinen osa perinneteollisuutta (Herbert 1995: 9). On jopa sanottu, että juuri nostalgia on ollut nykyisen perinnetuoteistamisen synnyttäjä (Light 1995: 132).

Menneisyydessä nähdään usein asioita, ilmiöitä ja arvoja, jotka ymmärretään kestävämpinä, epäitsekäimpinä ja jalompina kuin nykyinen moni-

arvoisuus tai arvojen puute (Lowenthal 1998: 6). Eräs syy siihen, miksi toisen maailmansodan aikaisesta ajasta on Suomessakin tullut nostalgisen kiinnostuksen kohde, on ajatus paremmista arvoista, kuten kansallisesta yksituumaisuudesta, omistautumisesta oikeaksi katsotulle asialle ja uhrautumisesta yhteisön puolesta, jotka kaikki nähdään nykyisin enemmän tai vähemmän kadotettuina menneen maailman hyveinä. Puhdasotsainen isänmaallisuus ei kuulu aikaamme, mutta sen menetyttä kaihotaan ja surraan. Tämä on nostalgian tenhoiman paradoksi, sillä sen olemassaolo vaatii vieraantumista (Lowenthal 1975: 4). Meidän on luovuttava vanhoista arvoista voidaksemme kaivata niitä. Kaipauksen tueksi tarvitaan myös konkreettisia menneisyyden todisteita kuten sotahistorian tapauksessa aseita, univormuja, taistelupaikkoja, sankaripatsaita ja hautausmaita.

Perinteen matkailullinen tuotteistaminen on myös aina tilasidonnaisen identiteetin tuottamista, sillä perinneresurssien tulkinta tapahtuu sijainnin suhteen aina jossakin paikassa (Ashworth 1994: 19–23). Perinne voi auttaa ylläpitämään paikan menneisyyteen viittaavaa identiteettiä korostamalla siihen liittyviä fyysisiä ja symbolisia historiallisia piirteitä. Toisaalta voi käydä niinkin, että vain perinteen tulkintaan valitut elementit jäävät jäljelle ja paikan muu historia unohdetaan. Perinneteollisuus luo usein myös kokonaan uusia, epähistoriallisia ja siten epätodellisia paikkoja. Kyseessä voivat olla esimerkiksi paikat, jotka eivät ole koskaan olleet osallisena siinä menneisyydessä, johon ne tulkinnan kautta liitetään.

Kohteiden merkitseminen ja kehittäminen

Historiallisen paikan fyysinen merkitseminen tarkoittaa menneisyyden erottamista ympäristöstään. Se muistuttaa paikan menneisyydestä ja korostaa sen poikkeuksellisuutta suhteessa ympäröivään nykyiseen ja siksi arkiseen ympäristöön (Lowenthal 1979: 109–110). Hyvin usein sotahistoriallisten tapahtumapaikkojen merkitseminen tapahtuu pyhitämällä. Tässä mielessä sotamuistomerkit ja niiden paikat ja maisemat voidaan nähdä osana modernille kansallisvaltiolle tyypillistä kansalaisuskontoa. Kyseessä on ideologinen systeemi, jossa kansakunnan ja valtion palveluun liittyy uskonnonomaisia piirteitä dogmaattisine opinkappaleineen, pyhine paikkoineen ja niihin liittyvine seremonioineen (Foote 1997: 267–268). Historialliset muistomerkit ja niihin liittyvät rituaalit ovat tärkeä osa kansakunnan kollektiivista muistia ja siihen liittyviä traditioita. Muistomerkkeihin liittyy aina menneisyy-

den tarina eikä ole samantekevää, miten tämä tarina kerrotaan.

Sotamuistomerkit ovat merkittävä osa modernin kansallisvaltion ikonografiaa. Ei ole yllätys, että juuri sotamuistomerkit ovat levinnein yleiseurooppalaisen julkisen veistotaiteen muoto (Davies 1993: 112). Sotamuistomerkit, kuten muutkin historiallisin perustein merkityt ja pyhitetyt paikat muodostavat eräänlaisen maisemaan kaiverretun kartan tai kertomuksen kansakunnan yhtäjaksoisesti menneisyydestä nykyisyyteen jatkuvasta historiasta. Kansakunnan suuri kertomus, se kollektiivisen yhteenkuuluvuuden tarina, jossa pyritään vastaamaan kysymyksiin keitä olemme ja mistä tulemme, esitetään usein menneisyyden hämäristä nykyisyyteen ulottuvana selkeänä ajallisena jatkumona. Tämä kansallinen selviytymistarina sankareineen ja roistoineen sekä voittoineen ja tappioineen on menneisyyden sidoksistaan huolimatta aina nykyisyyteen viittaavaa ja nykyisyydestä käsin ohjailtua.

Vuosien 1939–1945 välisenä aikana käytyjä talvisotaa (1939–1940), jatkosotaa (1941–1944) ja Lapin sotaa (1944–1945) on muistettu noin 1 230 erilaisella muistomerkillä. Tämä tarkoittaa noin kahta kolmannelta kaikista Suomen sotahistoriallisista muistomerkeistä. Suurimman yksittäisen toiseen maailmansotaan liittyvän muistomerkikokonaisuuden muodostavat maamme 622 sankarihautausmaata. Muistomerkkejä on pystytetty jokaisena sodanjälkeisenä vuosikymmenenä, mutta varsinainen toisen maailmansodan muistomerkkien korkeasuhdanne alkoi vasta 1980-luvulla. Erityisesti talvisodan 50-vuotisjuhlallisuuudet vuonna 1989 olivat merkittävä muistomerkkien paljastusajankohta. Lähes puolet kaikista toisen maailmansodan muistomerkeistä Suomessa on pystytetty viimeisen 20 vuoden aikana.

Huomattava osa näistä muistomerkein varustetuista paikoista on myös turismille merkittyjä sotahistoriallisia matkakohteita. Turistinen merkitseminen tarkoittaa paikan matkailullisen tunnettavuuden ja saavutettavuuden parantelua. Käytännössä merkitsijä voi olla muistomerkki tai vaikkapa opastaulu. Tiedämme olevamme merkittävällä menneisyyden paikalla, koska muistomerkkin teksti tai opastaulu niin kertoo. Merkitseminen muotoilee historialliseen paikkaan tai maisemaan liittyvää viestiä ja ohjaa havainnoitsijan katsetta (Gordon & McGuirk 1996: 18–19). Toisin sanoen: opastaulu kertoo, mitä meidän tulee nähdä ja miten meidän tulee nähdä. Samalla merkitseminen myös vakuuttaa aitoudesta. Paikan merkitseminen, on se sitten todenmukaista tai ei, kanonisoii paikan autenttisuuden ja tekee siitä turistikatseelle ainutlaatuisen kohteen (kuva 1).

Turistinen katse – tapa, jolla turistit katsovat tai heidän halutaan katsovan matkakohteensa nähtävyyksiä – on kulttuurisesti tuotettu tapa nähdä ja tehdä näkyväksi paikkoja ja maisemia, jotka eroavat heidän omasta arkimaailmastaan (Urry 1996: 1–2). Kyseessä on muuttuva tapa katsoa ja nähdä, sillä ei ole olemassa yhtä turistista katsetta. Turistisen katseen kannalta kaikkein oleellisinta on poikkeavuus ”normaalista” ja totutusta. Vierailtavassa kohteessa on oltava jotakin, joka erottaa sen vierailijan arkielämästä (Urry 1996: 11). Matkakohde voi olla paikkana ainutlaatuinen, jolloin sen semanttisiin merkkeihin ja merkityksiin liittyvät tulkinnat ovat turistin kannalta selkeitä ja suoraviivaisia. Kyseessä on tavallisesti tunnettu ja arvostettu paikka, jollaisia on vain yksi laatuaan. Merkityt sotahistorialliset paikat täyttävät nämä kriteerit. On vain yksi Waterloo tai Raatteen taistelualue. Sotahistoriallisissa paikoissa matkailija olettaa menevänsä katsomaan ainutlaatuisia nähtävyyksiä.

Paikkojen matkailullista merkitsemistä seuraa usein niiden kehittäminen turismin tarpeisiin (Gordon & McGuirk 1996: 11). Usein tämä tarkoittaa, että aikaisemmin toisessa käytössä ollut menneisyyteen liittyvä kohde alkaa saada uusia turismiin liittyviä merkityksiä. Kartano muuttuu museoksi tai perinnekeskukseksi, vanha teollisuusmiljöö käsityöläispajaksi tai galleriaksi. Uudet merkitykset (kuten matkamuistojen myyntipaikka tai kahvila) nousevat etusijalle varsinaisen nähtävyyden toimiessa turismin kulissina.

Raatteen tien uusi matkailullinen ilme

Esimerkkinä prosessista, jossa sotahistoriallinen nähtävyySPAikka on kulkenut merkitsemisen kautta kehittämisen ja elämyksellisyyden suuntaan, on talvisodan kuuluisa Raatteen tien taistelualue.

Vielä 1990-luvun alussa Raatteen talvisodan näyttelytila sijaitsi kylän entisen koulun luokahuoneessa. Vuonna 1992 vanhan näyttelytilan korvasi uusi Raatteen Portti -perinnekeskus, johon on vajaan kymmenessä vuodessa käynyt tutustumassa yli 185 000 ihmistä (Karppinen 2001). Nykyisenä matkailukohteena Raatteen taistelualue koostuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat museotie ja sen varrella olevat muistomerkit, Purasjoen entisöity asema, Raatteen Portti museotien alus ja vuonna 1992 yleisölle avattu Vartiomuseo tien päässä.

Raatteen taistelualueen kehittyminen keskeiseksi suomalaisen sotahistorian muistopaikaksi ja matkailuattraktioksi on vaikuttanut alueen muistomerkkikulttuuriinkin. Aluksi Raateelle ja sen lähialueille ilmaantuivat taisteluihin osallis-

Kuva 1. Taistelupaikan merkitseminen turistikatseelle: talvisodan etulinjakierros Lieksan Änäkäisen taistelualueella. Opaste kertoo, mitä meidän tulee nähdä ja miten meidän tulee nähdä. Merkitseminen myös vakuuttaa kohteen aitoudesta. Paikan merkitseminen, on se sitten todenmukaista tai ei, kanonisoi paikan autenttisuuden ja tekee siitä turistikatseelle ainutlaatuisen kohteen. (Kuva kirjoittajan, 06/97)

Figure 1. Marking of a battle site for the tourist gaze: A tour of the Winter War front lines in the Änäkäinen area of Lieksa. The information sign recounts what we should see and how we should see it. Marking implies that we should be convinced of the authenticity of the place. Thus, irrespectively of the sight's authenticity, marking canonizes the place and makes it unique in the eyes of the tourist. (Author's photo, 06/97)

tuneiden veteraanien pystyttämät muistomerkit. Alueen vanhinta muistomerkkikerrostumaa edustavat muun muassa Suomussalmen taisteluille omistettu Liekki-monumentti vuodelta 1959, Likhoharjun muistomerkki vuodelta 1963 ja Kuomasjoen muistomerkki vuodelta 1965. Muistamisen muodot alkoivat saada uusia piirteitä 1990-luvulla, kun Raatteen tielle ilmestyivät venäläisten (1994) ja ukrainalaisten (1998) pystyttämät puna-armeijan kaatuneille omistetut muistomerkit.

Matkailullisesti Raatteen vetovoima perustuu kuuluisiin mottitaisteluihin, mutta talvisota ei ole enää ainut asia, jota Raatteella muistellaan. Tästä hyvä esimerkki on Raatteen Portin pihalla sijaitseva Vapaussodan Perinneliiton pystyttämä kivipääsi, jossa muistutetaan, että Raatteen tie oli myös Vienan heimosotien taistelujoukkojen ja pakolaisten keskeinen kulkuväylä. Myös jatkosota on osa Raatteen tien nykymuistomerkkikulttuuria. Tien päässä sijaitsevan Vartiomuseon vieressä on jatkosodan III armeijakunnan muistomerkki vuodel-

ta 1991. Näyttääkin siltä, että Raatteen taistelualueesta on tullut siihen liittyvän sotahistoriallisen ja matkailullisen kiinnostuksen myötä myös talvisotaa laajempi muistomerkkimiljö. Vastavanlaisia sotahistoriallisia aikoja yhdistäviä kokonaisuuksia löytyy muun muassa Suomen sodan Oravaisten ja talvisodan Sallan Paikanselän taistelupaikkojen yhteydestä. Nämäkin ovat merkittäviä sotahistoriallisia matkailukohteita.

Jatkosodan taistelualueet ja puolustusrakennemat matkailukohteina

Talvisodan ohella jatkosodasta on tullut sotahistoriallisen matkailun merkitsemisen ja tuotteistamisen kohde viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kesän 1944 tapahtumiin liittyvinä matkailukohteina ovat erityisesti tulleet esille Ilomantsin taistelut. Ilomantsi onkin viime aikoina nostettu osaksi jatkosodan torjuntavoittoja yhdessä Talin–Ihantalan, Vuosalmen, Viipurinlahden ja Nietjärven kans-

sa. Matkailullisessa mielessä on tietysti mielenkiintoista, että Ilomantsin Möhkön ja Hattuvaaran taistelualueet ovat näistä ainoita, jotka ovat Suomen rajojen sisäpuolella. Ilomantsin matkailullinen veto-voima perustuu nykyisin paitsi karjalaisuuteen ja ortodoksiseen paikalliskulttuuriin myös sotahistoriallisiin nähtävyyshäköteisiin (*Suomen matkailu-opas...* 1996: 94).

Ilomantsin varhaista sotahistoriallista merkitsemistä edustavat alueen talvisotaan viittaavat Oinassalmen (1959) ja Taivallamin (1971) taistelumuistomerkit. Jatkosotaan ja kesään 1944 viittaavat muistomerkit saivat odottaa itseään aina 1980-luvun loppupuolelle saakka, mutta sen jälkeen niitä onkin pystytetty runsaasti. Vuodesta 1984 alkaen paikkakunnan taistelupaikoille on ilmaantunut yksitoista eri joukko-osastojen pystyttämää vuoden 1944 taisteluihin viittaavaa muistomerkkiä.

Kesän 1944 torjuntataistelujakin on kehitelty matkailun tarpeisiin. Vuonna 1988 avattu Taistelijan talo Ilomantsin Hattuvaarassa on sotahistoriallinen perinnekeskuskokonaisuus, jonka tarkoituksena on vaalia sotien 1939–1944 ja erityisesti kesän 1944 Ilomantsin taisteluiden muistoa. Keskuksessa on karjalaisravintola ja pysyviä sotahistoriallisia näyttelyitä, ulkona miehistökorsu, taistelujen kulusta kertovia karttoja, tykkejä ja rajapuoimit. Taistelijan talon läheisyydessä sijaitsee Ratumieskillan veteraanien 1990-luvun puolivälissä opastauluin merkitsemä taistelualuepolku (Takanen 2001: 13). Hattuvaaran ohella Kaatiolammen taistelualue on kunnostettu matkakohteeksi. Kesällä 1944 alueella sijaitisi niin sanottu Teppanan motti. Jäljellä on taisteluasemia, panssariesteitä ja venäläisten sotilaiden hautoja.

Jatkosodan taistelupaikkojen ohella vuosina 1940–1944 rakennettu ja koko itärajan kattava linnoitusjärjestelmä, niin sanottu Salpalinja, on saanut viime vuosina näkyvän matkailullisen aseman kesän 1944 viimeisinä linjoina – tämä siitä huolimatta, että asemassa ei koskaan taisteltu. Salpalinja oli vuosikymmeniä matkailullisesti täysin näkymätön sotahistoriallinen resurssi: linjan kohteiden entisöiminen ja museoiminen aloitettiin vasta 1980-luvun alussa (Takanen 2001: 10). Ensimmäiset museot avattiin Virolahdella ja Miehikkälässä. Sittemmin Salpalinjaan liittyviä näyttelyitä ja museoita on perustettu pitkin Itä- ja Pohjois-Suomea. Esimerkiksi Joensuussa sijaitseva Marjalan Bunkerimuseo avattiin vuonna 1995. Kaiken kaikkiaan Salpalinjaa on kunnostettu nähtävyydeksi jo lähes kahdellakymmenellä paikkakunnalla.

Salpalinjan matkailullinen merkitseminen on myös tarkoittanut sitä, että aikaisemmin matkailukohteiden läheisyydessä sijaitsevat, mutta

unohdetut (sota)historialliset kohteet on merkitty ja kunnostettu tukemaan kohteen monipuolista matkailullista ilmettä. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa Huhmarin lomakeskuksen läheisyydessä sijainnut Salpalinjan tykkiasema sai joitakin vuosia sitten uuden aseistuksen. Vastaavasti Ilomantsissa on Petkeljärven kansallispuistossa korjattu Salpalinjan puisia varustuksia. Molemmille kohteille on yhteistä, että niihin ei liity taistelutoimintaa: Huhmarin tykeillä ei ammuttu laukaustakaan eikä Petkeljärven asemassa koskaan taisteltu. Molemmissa tapauksissa kyseessä on uudelleen löydetty sotahistoria, joka nyt on valjastettu matkailun tarpeisiin osaksi Huhmarin ja Petkeljärven virkistysmaiseman kulttuurihistoriallista vetovoimaa.

Elämyksellisyys ja tietoviihde

Historiallisiin matkakohteisiin liittyvä perinteen tuotteistaminen on tuonut mukanaan uudentyyppisen elämyksellisyyden aspektin. Jälkitekille ja postmodernille kulttuurille on tyypillistä perinteisten kulttuurin osa-alueiden raja-aitojen madaltuminen, keskinäinen synergia ja leikkimielinen sekoittuminen (Selwyn 1996: 19–20). Esimerkiksi selkeästi erillään olleet taide ja populaarikulttuuri, oppiminen ja vapaa-aika sekä tiede ja viihde kohtaavat nyt toisensa keskenään sekoittuen ja toistensa merkityksiä lainaten. Erityisesti perinnematkailu voidaan nähdä sekä tieteen ja popularisoinnin että opetuksen ja vapaa-ajan välisten rajojen hämärtäjänä. Tieteen popularisointi viittaa perinteen matkailulliseen tuotteistamiseen, jossa historialliset tosiasiat suodattuvat menneisyyteen liittyvään mytologiaan, kansanperinteeseen ja yhä enemmän television, elokuvien ja muun median tuottamaan fiktion (Diller & Scodidio 1994: 35; Schouter 1995: 30).

Opetuksen, vapaa-ajan ja viihteen keskinäinen sekoittuminen tarkoittaa kohteisiin liittyvää viihdeellistä oppimista, *tietoviihdettä* (*edutainment, infotainment*) (Light 1995: 117; Edensor 1997: 190). Sille on ominaista viihdeellisyys ja uusimman teknologian hyväksikäyttö. Se tapahtuu vapaaehtoisesti ja vapaa-ajalla, eikä siihen sisälly oppimisen velvoitetta (Light 1995: 118). Tuotteistetut historialliset kohteet ovat muuttuneet elämyksellisemmiksi tietoviihteen matkailusegmenteiksi (Edensor 1997: 190). Perinnekohteista on muodostunut erityisiä perinnekeskuksia ja uuden sukupolven teemamuseoita, joissa kohteen menneisyys esitetään ja koetaan interaktiivisesti ja virtuaalisesti uusimman tekniikan avulla (Hubbard & Lilley 2000: 221). Perinnekeskukset eivät enää ole museoita vaan *aikakoneita* kuten Oxfordin yliopistokaupungin vaiheista kertova Oxford Story, Yorkin

viikinkiaikaa havainnollistava Jorvig Wiking Centre tai Edinburghin skottiviskin historiaa esittelevä The Scotch Whisky Heritage Centre. Niissä vierailleva voi itse kuulla, nähdä ja jopa haistaa tai maistaa menneisyyden tarinan. Infoviihteen ja elämyksellisyyden kautta tapahtuva menneisyyden kokeminen muuttuu siten omakohtaiseksi, keholliseksi kokemukseksi.

Uudet infoviihteelliset perinnekeskukset ja museot ovat löytäneet tiensä myös sotahistoriallisiin kohteisiin. Esimerkiksi Belgiassa sijaitsevan Ypresin uusi In Flander Fields -museo on suunniteltu kertomaan ensimmäisestä maailmansodasta sukupolville, jotka eivät tiedä siitä mitään (Fountain 1998). Samalla museo edustaa uuden sukupolven interaktiivista ja elämyksellistä teemamuseota kosketusherkkine näyttöruutuineen sekä ääni- ja kuvatehosteineen. Suomeenkin on suunnitteilla uudentyypinen Veteraanimuseo, jonka sijaintipaikaksi on kaavailtu Kuopion vanhan kasarmialueen entistä päävartiota. Keskeisen aineiston muodostavat tuhannen veteraanin haastattelut. Museo toteutetaan multimedian, pienoismallien ja korsun avulla. Se valmistunee syyskuussa 2004.

Multimedian ohella sotamuseotkin tarjoavat omalla keholla koettavia elämyksiä. Esimerkiksi Sotamuseossa voi kokea Helsingin pommitusten aikaisen väestönsuojaelämyksen tai katsella asem sodan aikaisesta konekivääriasemasta vihollisen linjoja. Hämeenlinnan Tykistömuseossa voi kokea Ihantalan tykistökeskitysten tärisyttävän voiman. Ehkäpä pisimmälle vietynä idea elämyksestä ja aikakoneesta on toteutettu Raatteen Portin näyttelyssä, jonka elämyshuoneessa voi siirtyä ajassa taaksepäin keskelle yöllistä mottitaistelua – elokuvan, kolmiulotteisen äänimaailman sekä savu- ja valotehosteiden avulla.

Elävää historiaa vai menneisyyttä hyödyntävää viihdettä?

Osa elämyksellistä infoviihdettä on museoiden ja perinnekeskusten tuottama *elävä historia*, jossa opaiden ja palkattujen esiintyjien avulla luodaan iluusion menneisyydestä ja jossa vierailija voi kokea ajassa siirtymisen passiivisena tarkkailijana (Diller & Scofidio 1994: 36). Elävän historian yhteydessä puhutaan usein *ensimmäisen ja kolmannen persoonan* tulkinnasta. Edellinen tarkoittaa tilannetta, jossa elävöittäjä ottaa historiallisen henkilön roolin kulttuurisena tiedonantajana. Jälkimmäisessä menneisyyttä elävöitetään tietoisesti nykyisyyden näkökulmasta (Leon & Piat 1989; Robertshaw 1992: 18). Ensimmäisen persoonan tulkinnassa elävöittäjä sitoutuu tulkitsemaansa hahmoon ja aikakauteen. Esimerkiksi taistelunäytöksissä esittäjä voi ottaa it-

selleen jonkin todelliseen taisteluun osallistuneen sotilaan identiteetin ja kaatua tai haavoittua esikuvansa mukaisesti (Linenthal 1993: 101). Vastaavasti historialliseen asuun pukeutunut opas, jonka ensisijainen rooli on olla opas, on esimerkki kolmannen persoonan tulkinnasta.

Elävän historian suomalaisiin sovelluksiin lukeutuvat sotahistorialliset ruokamatkat, joita on tehty muun muassa Mikkelin päämajakaupunkiin. Mikkeliissä elämyksellistä ruokaperinnettä edustaa Mikkelin Klubi, jossa sijaitsee kuuluisa Marskin pöytä ja jonka ruokalistaan kuuluu tunnettuja Mannerheimin herkkuruokia kuten vorschmackia, tattaripuuroa ja korvikekahvia. Tilauksesta paikalle voi saada ensimmäisen persoonan historian elävöittäjän, jolloin itse Marski isännöi illallisia kaikkien etiketin sääntöjen mukaan. Tilaisuutta on markkinoitu erityisesti yrityksille tarkoitettuna ohjelma-umerona (Kukkonen 2000). Mikkeli edustaa matkailullisessa ja elämyksellisessä mielessä sodan makujen maisemaa. Koska mennyttä aikaa ja maailmaa ei enää ole, on aikamatka toteutettava historiallisen elävöittämisen ja ruoan kautta.

Erityisenä elävän historian teemana ovat sotahistorialliset taistelut. Ensimmäiset satunnaiset näytökset, jotka liittyivät kuuluisien taisteluiden juhlapäiviin pidettiin jo 1800-luvulla. Joukkoharrastus sotahistorian elävöittämisestä tuli 1960-luvulla, jolloin järjestettiin lukuisia taistelunäytöksiä Yhdysvaltojen sisällissodan 100-vuotisjuhlallisuuksiin liittyen (Linenthal 1993: 16). Vuonna 1988 Gettysburgin taistelun 125-vuotisjuhlapäivän taistelunäytökseen osallistui yli 10 000 elävöittäjää ja 130 000 katsojaa (Linenthal 1993: 100–101). Nykyisin taistelunäytöksiä järjestetään lähes kaikista sodista Rooman vallan ajoista aina atomipommin pudotukseen asti.

Suomen suurin elävän historian matkailutapahatuma on Turun keskiaikamarkkinat, jossa vuonna 2001 vieraili noin 100 000 kävijää. Suomessa on myös joitakin sotahistoriallisia elävöittämissryhmiä, esimerkiksi Oravaisten historiallisen yhdistyksen 40-henkinen sotilasryhmä, jonka taistelu- ja ampumanäytös esittelee otoksen Suomen sodan taisteluista ja valottaa tuon ajan taistelumenetelmiä (Räty 1995). Suurimmaksi osaksi sotahistoriallinen elävöittäminen on Suomessa tarkoittanut elokuvia ja näytelmiä. Talven 2000 erikoisuudeksi ja yleisömenestykseksi nousi Kuopiossa ja Tampereella esitetty *Talvisota*-näytelmä, jonka joissakin esityksissä paukkui yli 20 asteen pakkaneen (Kauppinen 2001). Esimerkki autenttisilla tapahtumapaikoilla dramatisoiduista taistelunäytöksistä on heinäkuussa 1999 Ilomantsin Hattuvaarassa pidetty Sikrenvaaran taistelunäytös. 55 vuotta aikaisemmin käydyssä kuusituntisessa taistelussa Hattuvaa-

raan tunkeutunut puna-armeijan rykmentti yllätettiin ja lyötiin. Näytöksen järjestivät ratsumiesveteraanit, jotka halusivat juhlistaa taistelun merkivuotta. Sen toteuttivat Sikrenvaaran rajavartioston varusmiehet (Romppanen 1999).

Elävän historian museot ja taistelunäytökset jakavat mielipiteitä. Kriitikoiden mukaan niissä kaunistellaan ja siistitään karheaa ja likaista arkipäivän historiaa (Walsh 1995: 103; Crang 1996: 415). Varsinkin taistelunäytökset ovat selvä esimerkki siistitystä menneisyyden tulkinnasta. Vaikka kaikki on ehkä tehty taisteluesityksen autenttisuuden ja todenperäisyyden säilyttämiseksi, taisteluun kuuluvat lika, veri, kuolema ja kauhu puuttuvat (Linenthal 1993: 102; Uzzell 1989b: 44). Usein kysytään myös, kenen historiaa taistelunäytökset ja muu historian elävöittäminen esittävät (Leon & Piat 1989: 64–66). On sanottu, että taistelunäytökset edustavat historiaa valikoivasti, sillä niiden kohteet ja tapahtumat on irrotettu historiallisesta kontekstistaan (Mayo 1988: 64).

Historian elävöittämistä voidaan vastaavasti puolustella sillä, että niiden kuuluukin olla siistittyjä ja valikoituja menneisyyden välähdyksiä. Yleisö ei tahdo nähdä ikävää menneisyyttä, vaan se haluaa enemmin inspiroitua sen viehättävistä ja vetovoimaisista puolista (Leon & Piat 1989: 74). Elävän historian museoiden tai elävöitettyjen taistelunäytösten tarkoituksena on viihdyttää, ei ahdistaa. On myös muistettava, että historian elävöittäminen on muutakin kuin turnajaisia ja vanhoja taisteluita: se on tekniikka, jossa parhaimmillaan historialliset kohteet sijoitetaan toiminnallisiin yhteyksiinsä ja inhimilliseen taustaansa (Robertshaw 1992: 14). Esimerkiksi brittiläinen historioitsija Raphael Samuel (1996: 160) esittää kirjassaan *Theatres of memory*, että perinteeseen liittyvät harrastukset (kuten historian elävöittäminen) tuovat mukanaan uuden demokraattisemman ja moniäänisemmän version kansallisesta menneisyydestä.

Taisteluiden elävöittäminen tuskin opettaa mitään sodan kauhuista, sillä kaikesta huolimatta elämyksellä ja viihteellä on niissä etusija (Walsh 1995: 111; Schouter 1995). Matkailullisen kehittämisen myötä taisteluiden elävöittämisestä ja elämyksellisistä taistelulentistä on tullut eräänlaisia huvipuistoja, joiden tunnuspiirteinä eivät ole kuolema, pelko ja kauhu vaan jännittävyys, helppous ja nautittavuus (Patterson 1989: 146).

Kopiot ilman alkuperäistä

Sotahistoriallisiin nähtävyysspaikkoihin ja matkailumaisemiin liittyvä kolmas mekanismi, *uuden luo-*

minen, viittaa prosessiin, jossa paikka, miljöö tai maisema luodaan kokonaan matkailuteollisuuden tarpeisiin. Toisin sanoen kehittämisen lähtökohtana ei enää välttämättä ole todellinen, fyysinen kohde, joka on ensin nostettu merkitsemisen kautta esiin vaan tuote voidaan rakentaa ikään kuin tyhjän päälle. Joskus nämä tuotetut kohteet ovat muualta paikalle siirrettyjä tai kopioita menetetyistä paikoista (Abbelee 1994: 240). Matkailun tarpeisiin voidaan myös luoda uusia, historiattomia ja vailla todellisuuspohjaa olevia paikkoja, jotka eivät ole koskaan olleet osallisena siinä menneisyydessä, johon ne liitetään (Hubbard & Lilley 2000: 229).

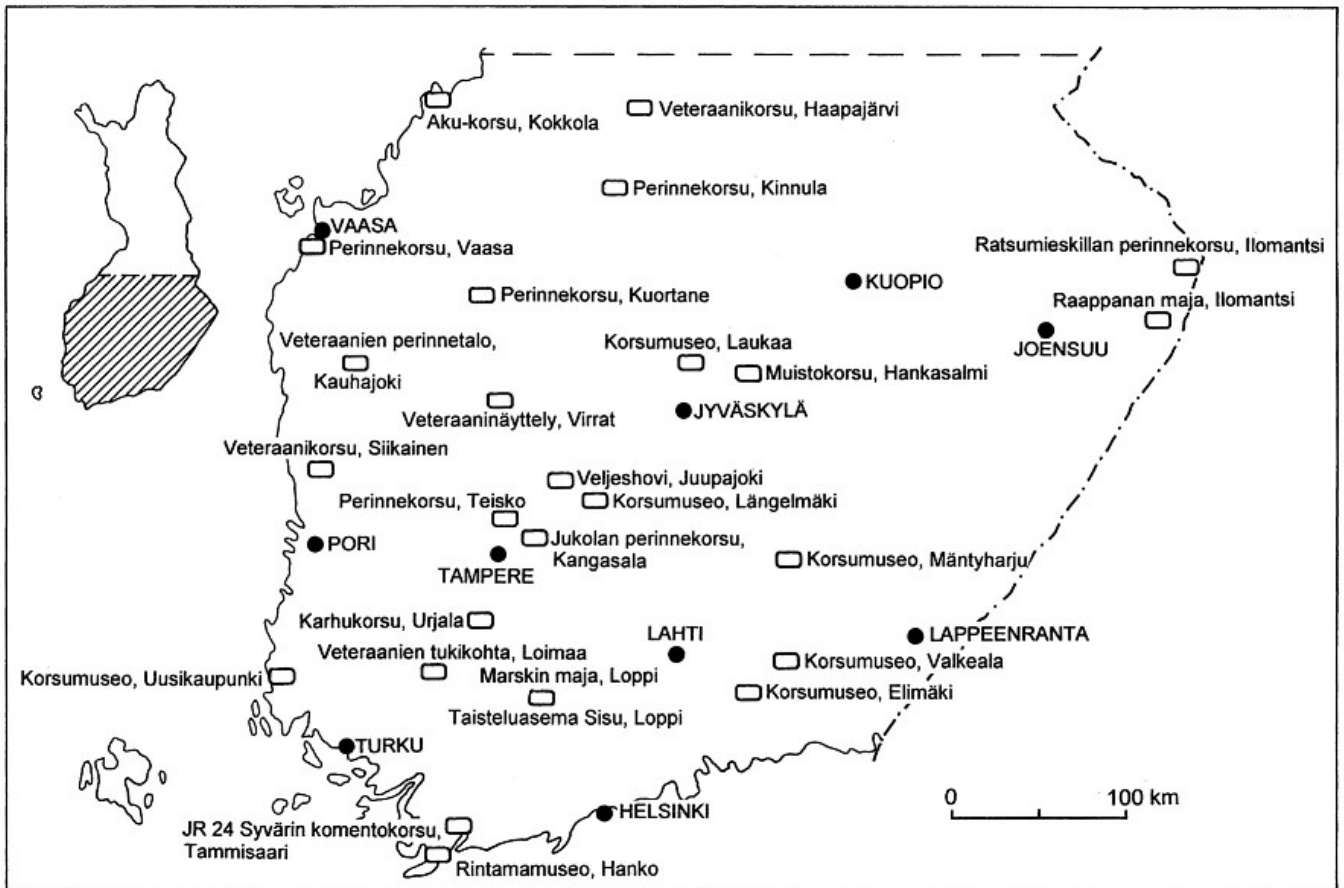
Identtistä kopiota sellaisesta, jota ei koskaan ole ollut olemassakaan kutsutaan *simulakrumiksi* (Arppe 1992: 162; Baudrillard 1997). Simulakrumit ovat varsin tavallisia matkailuteollisuuden ilmiöitä. Turistinen tila ja aika poikkeavat kronologisesta ajasta ja maantieteellisestä tilasta. Turismin aika on käännettävissä ja sen tila on elastinen. Turistisessa merkitsemisprosessissa ajan ja paikan (siis historian ja maantieteen) välinen suhde on siirrettävissä kaikkiin suuntiin (Diller & Scofidio 1994: 37).

Perinnekorset – museot ilman menneisyyttä

Ulkoilmamuseot, joiden rakennukset on alun perin koottu eri puolilta pitäjää, maakuntaa tai jopa valtiota, voidaan nähdä perinteen simulakrumina. Ulkoilmamuseo ei ole alkuperäinen miljöö tai identtinen kopio aikaisemmasta agraarimaisemasta vaan se on kopio alkuperäisen korvaavasta kuvitteellisesta miljöökokonaisuudesta. Tällaiset kootut perinnemaisemat ovat paikkoja, joissa sijaitsevien rakennusten tyylien ja tyyppien tarkoituksena on kuvittaa historiaa tai historiallisia tapahtumia, joita sellaisinaan ja juuri siinä paikassa ei koskaan tapahtunut. Tästä paikkaan liittyvästä historiattomuudesta huolimatta ulkoilmamuseoiden kaltaiset kohteet ovat hyvin voimakkaita visuaalisia ikoneita ja niistä voi vierailijoiden mielissä helposti tulla ”oikeita” historiallisia paikkoja (Francaviglia 2000: 58).

Eräänlainen sotahistoriallinen simulakrumi ja ulkoilmamuseo on Lopen Punelajärven rannalla sijaitseva Marsalkka Mannerheimin metsästysmaja, Marskin maja, ja sen viereen rakennettu Kenttävartio Sisä. Marskin maja oli alun perin Rukajärven suunnalla taistelleiden kenraali Raappanan joukkojen lahja ylipäällikölle tämän täydyessä 75 vuotta vuonna 1942. Se rakennettiin Lieksajärven länsirannalle Vienan Karjalaan. Sodan loppuvaiheessa rakennus purettiin ja siirrettiin Suomeen maisemallisesti alkuperäistä sijaintia vastaavalle paikalle. Maja toimi Mannerheimin metsästysmajana vuoteen 1948 saakka. Marsalkan syn-

Kuva 2. Suomessa sijaitsee yli kaksikymmentä perinne- tai muistokorsua. Niistä huomattava osa sijaitsee Etelä- ja Keski-Suomessa, kaukana alueilta, joissa toisen maailmansodan aikana taisteltiin. Tällaiset rakennelmat ovat sotahistoriallisia simulakromeja, kopioita vailla alkuperäisyyttä.

Figure 2. Finland has more than twenty "heritage dugouts," mostly in Southern and Central Finland, far away from the areas where the battles of the Second World War were fought. These constructions are simulacra of the country's war history, copies without authenticity. The map indicates the Finnish-language name of each sight and the municipality in which the sight is located.

tymän 92-vuotispäivänä 4. kesäkuuta 1959 Marsalkka Mannerheimin Metsästysmaja ry. avasi majan yleisölle erämaamuseona (Perttuli 1992). Vuosittainen kävijämäärä on vaihdellut 6 000–14 000 vierailijan välillä. Pirtin perinneseinällä on valokuvia, karttoja ja tekstejä kertomassa sekä Mannerheimista että majasta ja sen rakentajista.

Kenttävärtio Sisu avattiin Marskin majan 50-vuotisjuhlallisuuksien aikana. Kyseessä on asema-kaavaltaan, rakennuksiltaan ja varustuksiltaan sellainen kenttävärtiokokonaisuus, jollaiseksi se sodan aikana vastaavaan maastokohtaan, metsäkukulalle, olisi todennäköisesti rakennettu (Perttuli 1993). Kokonaisuuteen kuuluvat varistorakennusten, tähystystornin ja riu'un lisäksi asemaa ympäröivät juoksuhaudat ja pesäkkeet, piikkilankaesteet ja miinakentät. Kenttävärtio Sisu ei ole kopio jostakin tietystä paikassa sijainneesta kenttävärtiosta, vaan pikemminkin kokoelma Rukajärven rintamasuunnan kenttävärtioihin kuuluvia rakennelmia. Kyseessä on siten hyperreaalinen ideaali

– täydellinen kenttävärtio, joka on parempi kuin yksikään alkuperäinen.

Kenttävärtio Sisu edustaa selkeimmillään uusien sotahistoriallisten muistopaikkojen rakentamisen aaltoa. Muutama vuosikymmen sitten alkoi toisen maailmansodan perinteeseen viittavia korsuja ja juoksuhautoja ilmaantua eri puolille Suomea. Korsujen rakentajat, useimmiten veteraanit tai paikalliset maanpuolustusjärjestöt, halusivat niiden avulla sekä kunnioittaa sodan kokeneiden muistoa että tuoda nuo velvoittavat muistot lähemmäksi nykysukupolven kokemusta. Kaikkiaan tällaisia korsuja on rakennettu yli kaksikymmentä ja niistä suurinta osaa pidetään matkailullisesti mielenkiintoisina. Huomattava osa näistä uusista korsuista ja juoksuhaudoista sijaitsee Etelä- ja Keski-Suomessa, kaukana niiltä alueilta, joissa toisen maailmansodan aikana taisteltiin (kuva 2).

Osalla korsuista on ainakin viitteellinen historiallinen esikuva. Esimerkiksi Tammisaaren varuskunta-alueelle vuonna 1987 rakennettu korsu on

kopio JR 24:n komentajan komentokorsusta Syvärillä. Samoin Urjalan Karhukorsu on rakennettu pitäjän miesten Syvärillä olleen korsun mukaiseksi. Osa korsuista on pystytetty paikallisen kotiseumuseon yhteyteen. Tällaisia ovat muun muassa Teiskon, Elimäen, Haapajärven, Kuortaneen, Siikasten ja Valkealan perinnekorsut. Osa toimii itsenäisinä museoina ja matkailukohteina kuten Laukaan, Loimaan, Uudenkaupungin, Längelmäen ja Mäntyharjun korsumuseot. Osa rakennelmista on valjastettu elämymatkailun palvelukseen.

Nämä paikat ovat simulakromeja: kopioita paikoista ja rakennelmista, jotka ovat joko sijainneet tai joiden on oletettu sijainneen muualla. Paikallisissa matkailuesitteissä ne on useimmiten nimetty museoiksi. Ja vaikka perinnekorsujen vakaa tarkoitus on muistuttaa esi-isien uhrauksista ja sodan kärsimyksistä, ei voida välttää sitä, että niiden antama kuva menneisyydestä, erityisesti asemasotavaiheesta on kovin siloiteltu ja pelkistetty. Perinnekorsuja kuten muitakin matkailullista simulakromeja on arvioitava enemmänkin esteettisesti kuin tieteellisesti tai moraalisesti. Kohteen on ensisijaisesti näytettävä aidolta – historiallinen oikeaoppisuus ja moraalinen sopivuus tulevat vasta toisella sijalla (Hughes 1998: 21). Kyseessä on menneisyyden jäljitelmä, jolla ei ole historiallista autenttisuutta. Tässä katsannossa perinnekorsun kaltaiset matkailuattraktiot ovat keinotekoisia paikkoja, joilla on keinotekoinen menneisyys (ks. Walsh 1995: 103; Ravenscroft 1999: 75).

Lopuksi

Sotahistoriallinen matkailu on osa menneisyyden ja perinteen tulkintaan ja tuotteistamiseen liittyvää turismiteollisuutta. Sotahistoriallisen turismin merkitys kansainvälisessä matkailussa on huomattava. Myös Suomessa sotahistorialliset matkailupalvelut ovat kasvaneet merkittävästi viimeisen viidentoista vuoden aikana. Erityisesti on hyödynnetty vuosiin 1939–1945 liittyviä kohteita.

Perinteen matkailullinen tuotteistaminen on aina myös tilasidonnaisen identiteetin tuottamista. Menneisyyden on näyttydyttävä, jotta se olisi uskottavaa. Varsinkin sotahistoriallisten kohteiden osalta näkyvät merkit ja jäljet ovat tärkeitä, koska ne dramatisoivat maisemaan liittyvää tarinaa ja auttavat luomaan ja ylläpitämään paikan henkeä. Monissa tapauksissa historiallisista paikoista on sopivasti pelkistettynä muodostunut turismin kolmiulotteinen näyttämö. Matkailun tarpeisiin luodut perinnepaikat ovat nykyisyydestä käsin esitettyä ja tuotettua menneisyyttä.

Merkitseminen on yleensä ensimmäinen vaihe,

kun jollekin alueelle luodaan sen omaan identiteettiin, luontoon, kulttuuriin tai paikallishistoriaan viittaavaa perinnetuotantoa. Menneisyyteen viittaavien paikkojen matkailullinen merkitseminen muotoilee nähtävyyteen liitettyä viestiä ja ohjaa turistista katsetta. Tätä seuraa usein paikkojen kehittäminen, mikä sotahistoriallisten perinnekohdeiden osalta yhä useammin tarkoittaa museoiden, perinnekusten ja historiallisten tapahtumapaikkojen välisen eron hämärtymistä. Tärkeäksi on noussut matkailijan kokemaa elämyksellisyys ja viihteellisyys.

Osa elämyksellistä infoviihdettä on museoiden ja perinnekusten tuottama elävä historia, jossa oppaiden ja palkattujen esiintyjien avulla luodaan illuusio menneisyydestä. Erityisesti vanhojen taisteluiden elävöittäminen on tullut viimeisten vuosikymmenien aikana erittäin suosituksi vapaa-ajan toiminnaksi muualla maailmassa. On todennäköistä, että historiallinen ja erityisesti sotahistoriallinen elävöittäminen nousee merkittävään asemaan myös suomalaisessa perinneturismissa.

Aitojen jälkien puuttuminen voidaan korvata kopioilla. Perinneteollisuus voi luoda kokonaan uusia, historiattomia ja epätodellisia paikkoja – simulakromeja – jotka eivät ole koskaan olleet osallisena siinä menneisyydessä, johon ne tulokinnan kautta liitetään. Sotahistoriallinen paikka tai maisema, kuten kenttälainnoite tai taistelupaikka, voidaankin rakentaa uudelleen joko varsinaiselle tapahtumapaikalle tai jonnekin muualle. Joskus nämä kopioituvat paikat ja maisemat ovat jopa tehokkaampia paikan hengen ja elämyksen tuottajia kuin alkuperäiset menneisyyden jäljet.

Kiitokset

Artikkeli liittyy Suomen Akatemian tutkimusprojektiin ”Historical landscapes and geographical memory” (hanke 48572), jossa tarkastellaan sodan ja konfliktien paikkoja osana historiallista kulttuurimaisemaa, kansallista muistia ja perinneturismia.

KIRJALLISUUS

- Abbelee, G. (1994). *Armored sights/Sites blindés. Teoksessa* Diller, E. & R. Scofidio, (toim.): *Visite aux armées: tourisms de guerre/Back to the front: tourisms of war*, 220–277. F.R:A.C., Basse-Normandie.
- Anttonen, P. (1997). Monikulttuurisuus ja suomalainen identiteetti. *Teoksessa* Pitkänen, P. (toim.): *Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen*, 52–67. Edita, Helsinki.
- Arppe, T. (1992). *Pyhän jäännökset. Ranskalaisia rajanylityksiä: Mauss, Bataille, Baudrillard*. 231 s. Tutkijaliitto, Helsinki.

- Ashworth, G. J. (1994). From history to heritage – from heritage to identity. In search of concepts and models. *Teoksessa* Ashworth, G. J. & P. J. Larkham (toim.): *Building a new heritage tourism, culture and identity in the New Europe*, 13–30. Routledge, London.
- Baudrillard, J. (1997). *Simulacra and simulation*. 164 s. The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Crang, M. (1996). Magic kingdom or a quixotic quest for authenticity? *Annals of Tourism Research* 23: 2, 415–431.
- Davies, J. (1993). War memorials. *Teoksessa* David, C. (toim.): *The sociology of death: Theory, culture, practice*, 112–128. Blackwell, Cornwall.
- Diller, E. & R. Scofidio (1994). Suitcase studies: the production of a national past. *Teoksessa* Diller, E. & R. Scofidio (toim.): *Visite aux armées: tourisms de guerre/Back to the front: tourisms of war*, 32–107. F.R:A.C, Basse-Normandie.
- Edensor, T. (1997). National identity and politics of memory: remembering Bruce and Wallace in symbolic space. *Environment and Planning D: Society & Space* 29, 175–194.
- Foley, M. & J. J. Lennon (1997). Dark tourism – an ethical dilemma. *Teoksessa* Foley M., J. Lennon & G. Maxwell (toim.): *Hospitality, tourism and leisure management*, 153–164. Cassell, London.
- Foote, K. (1997). *Shadowed ground: America's landscapes of violence and tragedy*. 142 s. University of Texas Press, Austin.
- Fountain, N. (1998). Fields Forever England. *The Guardian* 9.5.1998.
- Francaviglia, R. (2000). Selling heritage landscapes. *Teoksessa* Alanen A. R. & R. Z. Melnick (toim.): *Preserving cultural landscapes in America*, 44–69. The John Hopkins University Press, Baltimore & London.
- Gordon, W. & P. M. McGuirk (1996). Marking time: tourism and heritage representation at Millers Point, Sydney. *Australian Geographer* 27: 1, 11–29.
- Haataja, L. (1994). Rauha ja sota. *Teoksessa* Haataja, L. (toim.): *Ja kuitenkin me voitimme: sodan muisto ja perintö*, 7–10. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Herbert, D. (1995). Heritage places, leisure and tourism. *Teoksessa* Herbert, D. (toim.): *Heritage, tourism and society*, 1–20. Mansell, London.
- Hewison, R. (1987). *The heritage industry: Britain in a climate of decline*. 160 s. Methuen, London.
- Hubbard, P. & K. Lilley (2000). Selling the past: Heritage-tourism and place identity in Stratford-upon-Avon. *Geography* 85: 3, 221–232.
- Hughes, G. (1998). Tourism and the semiological realization of space. *Teoksessa* Ringer, G. (toim.): *Destinations. Cultural landscapes of tourism*, 17–32. Routledge, London.
- Karppinen, S. (2001). Yhteistyöllä lisää talvisotatietoa. *Kaleva* 20.8.2001.
- Kauppinen, E. (2001). Talvisota alkaa Pyynikillä. *Kaleva* 5.2.2001.
- Kostiainen, A. (1997). Menneisyys turismin käyttövoimana. *Historiallinen Aikakauskirja* 95: 4, 293–302.
- Kukkonen T. (2000). Itse Marski isännöi yritysten illallisia Mikkelin Klubilla. *Länsi-Savo* 13.1.2000.
- Leon W. & M. Piat (1989). Living-history museums. *Teoksessa* Warren L. & R. Rosenzweig (toim.): *History museums in the United States: a critical assessment*, 64–98. University of Illinois Press, Champaign-Urbana & Chicago.
- Light, D. (1995). Heritage as informal education. *Teoksessa* Herbert, D. (toim.): *Heritage, tourism and society*, 117–145. Mansell, London.
- Linenthal, E. T. (1993). *Sacred ground: Americans and their battlefields*. 259 s. University of Illinois Press, Champaign-Urbana & Chicago.
- Lloyd, D. W. (1998). *Battlefield tourism. Pilgrimage and the commemoration of the Great War in Britain, Australia and Canada, 1919–1939*. 251 s. Berg, Oxford & New York.
- Lowenthal, D. (1975). Past time, present place: landscape and memory. *The Geographical Review* 64: 1, 1–36.
- Lowenthal, D. (1979). Age and artefact: Dilemmas of appreciation. *Teoksessa* Meinig, D. W. (toim.): *The interpretation of ordinary landscapes*, 103–128. Oxford University Press, Oxford.
- Lowenthal, D. (1998). *The heritage crusade and the spoils of history*. 338 s. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mayo, J. (1988). War memorials as political memory. *Geographical Review* 78: 1, 62–75.
- Mosse, G. L. (1990). *Fallen soldiers: Reshaping the memory of the World Wars*. 264 s. Oxford University Press, New York.
- Patterson, J. S. (1989). From battle ground to pleasure ground: Gettysburg as a historic site. *Teoksessa* Warren L. & R. Rosenzweig (toim.): *History museums in the United States: a critical assesment*, 128–157. University of Illinois Press, Champaign-Urbana & Chicago.
- Perttuli, P. (1992). *Marskin majan vaiheita 1942–1992*. 40 s. Suomen Marsalkka Mannerheimin Metsästysmaja ry, Keuruu.
- Perttuli, P. (1993). *Kenttävario: erämaasodan taistelutukikohta ja erämaasoturin koti*. 25 s. Suomen Marsalkka Mannerheimin Metsästysmaja ry, Keuruu.
- Raivo, P. J. (1999). Maisema ja mielikuvat. *Teoksessa* Löytönen, M. & L. Kolbe (toim.): *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*, 70–87. SKS, Helsinki.
- Raivo, P. J. (2000a). ‘This is where they fought’ – Finnish war landscapes as a national heritage. *Teoksessa* Davison, G., M. Roper & T. Ashplant (toim.): *The politics of war memory and commeration*, 145–164. Routledge, London.
- Raivo, P. J. (2000b). Landscaping the patriotic past: Finnish war landscapes as a national heritage. *Fennia* 178: 1, 139–150.
- Ravenscroft, N. (1999). Hyper-reality in the official (re)construction of leisure sites. The case of rambling. *Teoksessa* Crouch, D. (toim.): *Leisure/tourism geographies: practices and geographical knowledge*, 74–90. Routledge, London.
- Robertshaw, A. (1992). From houses into homes: one approach to live interpretation. Social history in museums. *The Journal of the Social History Customs Group* 19, 14–20.

- Rojek, C. (1993). *Ways of escape. Modern transformations in leisure and travel*. 251 s. Rowman & Littlefield, Boston.
- Romppanen, H. (1999). Hattuvaaran vapautuksesta 55 vuotta. *Karjalainen* 31.7.1999.
- Räty, R. (1995). Suomen sota taistellaan uusiksi. *Helsingin Sanomat* 16.7.1995.
- Samuel, R. (1996). *Theatres of memory, volume I: Past and present in contemporary culture*. 479 s. Verso, London.
- Schouter, F. (1995). Heritage as historical reality, *Teoksessa* Herbert D. (toim.): *Heritage, tourism and society*, 21–31. Mansell, London.
- Seaton, A. V. (1999). War and thanatourism: Waterloo 1815–1914. *Annals of Tourism Research* 26: 1, 130–158.
- Selwyn, T. (1996) Introduction. *Teoksessa* Selwyn, T. (toim.): *The tourist image: Myths and myth making in tourism*, 1–31. Wiley & Sons, Chichester.
- Smith, V. L. (1998). War and tourism. An American ethnography. *Annals of Tourism Research* 25: 1, 202–227
- Suomen matkailuopas. Kaupungit ja kunnat 1996* (1996). 23. tark. & täyd. p. 463 s. Suomen matkailuliitto & Edita, Helsinki.
- Takanen, K. (2001). Historialliset sodanmaisemat matkailullisena attraktiona. Pro gradu -tutkielma. 92 s. Maantieteen laitos, Oulun yliopisto.
- Tuomisto, A. (1998). *Suomalaiset sotamuistomerkit*. 352 s. Suomen sotilas, Jyväskylä.
- Urry, J. (1996). *The tourist gaze: leisure and travel in contemporary societies*. 176 s. Sage, Bristol.
- Uzzell, D. (1989a). Introduction: The natural and built environment. *Teoksessa* Uzzell, D. (toim.): *Heritage interpretation, volume 1: The natural and build environment*, 1–14. Belhaven, London.
- Uzzell, D. (1989b). The hot interpretation of war and conflict. *Teoksessa* Uzzell, D. (toim.): *Heritage interpretation, volume 1: The natural and build environment*, 33–47, Belhaven, London.
- Walsh, K. (1995). *The representation of the past. Museums and heritage in the post-modern world*. 204 s. Routledge, London.